

O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA KREDIT MONITORINGINI TASHKIL ETISH

Erkinova Gulchehra Erkin qizi

Assistent, Toshkent amaliy fanlar universiteti, Gavhar ko'chasi 1-uy, Tashkent 100149, O'zbekiston

GulchehraErkinova92@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13335270>

Annotatsiya: Jahonda tijorat banklari ajratilgan resurslarini qaytaruvchanligini ta'minlash maqsadida kreditlarni monitoring qilish faoliyati amalga oshiriladi. Ushbu maqola O'zbekiston tijorat banklarining kredit monitoringi va xorij ilg'or tajribasi asosida muammoli kreditlarning oldini olish haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: Kredit, kredit monitoring, aktivlar sifati, muammoli kreditlar, asosiy qarzar.

KIRISH

Monitoring xizmati mutaxassislarining kasbiy vazifasi dastlabki bosqichlarda qarzar oluvchining kredit xavfining oshishiga, kreditni qaytarish bilan bog'liq muammolarga, kredit portfeli sifatining yomonlashishiga olib kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy qiyinchiliklarning paydo bo'lishining belgilarini aniqlashdan iborat. Buning uchun kredit shartnomasining amal qilish muddati davomida monitoring xizmati mutaxassisi quyidagi nazorat tadbirlarini amalga oshiradi:

1. kredit mablag'laridan maqsadli foydalanish;
2. kredit choralari amalga oshirishdagi muvaffaqiyat (uzoq muddatli kreditlash uchun);
3. garovga qo'yilgan mol-mulkni saqlanishini nazorati;
4. kreditni o'z vaqtida to'lash va foizlarni to'lash bo'yicha nazorat;
5. qarzar oluvchining moliyaviy ahvolini baholash bo'yicha nazorati.

Kredit shartnomasining amal qilish muddati davomida monitoring jarayoni qarzar oluvchi tomonidan kredit shartnomasi shartlarini to'g'ri bajarishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillarni aniqlashni nazorat qiladi.

Garov ta'minotining mavjudligi, likvidligi va saqlanishi ishonchiligi nazorat qilish monitoring xizmati tomonidan bank xavfsizlik xizmati bilan birgalikda buxgalteriya hisobi ma'lumotlari asosida, shuningdek joyida tekshirish yo'li bilan amalga oshiriladi. Garovga qo'yilgan mol-mulkni tekshirish quyidagi maqsadlarda amalga oshiriladi:

1. garov shartnomasiga muvofiq o'sha joyda haqiqiy mol-mulk mavjudligi;
2. garov sifatida qabul qilingan mulk turlari;
3. yirik ssudalar va hisoblangan foizlarni o'z vaqtida to'lash;
4. foizlari hisoblangan, lekin to'lanmagan kreditlar hajmi.

Kredit qo'mitasi har chorakda kredit portfelini kredit risklarini baholash, zaxira miqdorini aniqlash maqsadida ko'rib chiqadi. Kreditlar bo'yicha mumkin bo'lgan yo'qotishlarni qoplash va tegishli qaror qabul qilish (ayniqsa, shubhali va umidsiz) kreditlar hajmining o'sishi tendentsiyalari aniqlanganda, uning kredit portfeli sifatining yomonlashuvining holati va sabablari bank kredit qo'mitasining yig'ilishida ko'rib chiqiladi.

Ushbu kreditlarni qaytarish va umuman kredit faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Tegishli monitoring xizmati ushbu chora-tadbirlarning bajarilishi ustidan nazoratni o'rnatadi

Kredit faoliyati holatini tekshirishda quyidagilar zarur hisoblanadi:

1. bank mutaxassislari tomonidan kredit faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlar talablariga rioya etilishi;
2. shubhali va umidsiz kreditlar mavjudligi sabablarini aniqlash;
3. ssuda garovining sifati va hajmini, ro'yxatga olishning to'g'riligini baholash garov shartnomalari;
4. nostandart kreditlar bilan ishlash sifati va to'liqligini baholash;
5. ssudalarni tasniflashning to'g'riligini, kreditlar bo'yicha yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlar uchun zaxirani shakllantirishning o'z vaqtidaligini aniqlash;
6. yirik ssudalar va tanlab boshqa kreditlar bo'yicha hisob-kitoblar holatini tahlil qilish.

Monitoring xizmati mutaxassislarining kasbiy burchi quyidagilar hisoblanadi:

moliyaviy qiyinchiliklarning boshlanishi belgilarining dastlabki bosqichlarida aniqlash qarzar oluvchi, bu kredit xavfining oshishiga, kreditni to'lash bilan bog'liq muammolarga, kredit portfeli sifatining yomonlashishiga va bu salbiy jarayonlarga o'z vaqtida javob berish.

Shu maqsadda monitoring xizmati mutaxassisi kredit shartnomasining amal qilish muddati davomida quyidagilarni nazorat qiladi:

1. kredit mablag'laridan maqsadli foydalanish;
2. kredit choralari amalga oshirishdagi muvaffaqiyat (uzoq muddatli kreditlash uchun);
3. garovga qo'yilgan mol-mulk;
4. kreditni o'z vaqtida to'lash va foizlarni to'lash uchun;
5. qarzar oluvchining moliyaviy ahvoli.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Kredit shartnomasining amal qilish muddati davomida xavfsizlik xizmati qarzar oluvchi tomonidan kredit shartnomasi shartlarini to'g'ri bajarishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillarni aniqlashni nazorat qiladi.

Garov ta'minotining mavjudligi, likvidligi va saqlanishi ishonchligini nazorat qilish monitoring xizmati tomonidan bank xavfsizlik xizmati bilan birgalikda buxgalteriya hisobi ma'lumotlari asosida, shuningdek, nazorat qiluvchi organlar bilan tekshirish yo'li bilan amalga oshiriladi.

Garovga qo'yilgan mol-mulkni tekshirish quyidagi maqsadlarda amalga oshiriladi:

1. garov shartnomasiga muvofiq o'sha joyda haqiqiy mol-mulk mavjudligi;
2. garov sifatida qabul qilingan mulk turlari;
3. mulkni saqlash va undan foydalanish shartlarini belgilash.

Tekshiruv natijalari bo'yicha tegishli dalolatnoma tuziladi, bu erda garov holati to'g'risidagi ma'lumotlar va mulkning to'lov qobiliyati darajasi to'g'risidagi xulosalar qarz oluvchi tomonidan uning to'liq bajarilishini ta'minlash uchun ushbu mulk kredit majburiyatlarini bajara olish imkoniyatiga egaligi baholanadi. Agar garovga qo'yuvchi dalolatnomada ko'rsatilgan xulosalarga rozi bo'lmasa va uni imzolashdan bosh tortsa, dalolatnoma bank muassasasining taftish komissiyasi a'zolari tomonidan garovga qo'yuvchining rad etish sabablari aniqlangan holda bir tomonlama tartibda imzolandi.

Mulkning mavjudligi, saqlash yoki foydalanish shartlari garov shartnomasi talablariga nomuvofiq bo'lgan taqdirda, buning natijasida garovga qo'yiladigan mol-mulkning likvidligi pasaygan taqdirda, shuningdek qarz oluvchi ushbu shartnoma bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarmagan taqdirda, kredit shartnomasida bank muassasalari garovga qo'yuvchidan garovni belgilangan muddatda to'ldirishni, almashtirishni, uni saqlash yoki foydalanish shartlarini o'zgartirishni yoki kredit muddati tugagunga qadar mulkka bo'lgan huquqlarni qaytarishni talab qiladi.

Bank tuzilmalari faoliyati nuqtai nazaridankreditlash risklarini baholashda quyidagilar omillarga e'tibor qaratish lozim:

Kichik biznesni kreditlashda asosiy xavf omillari:

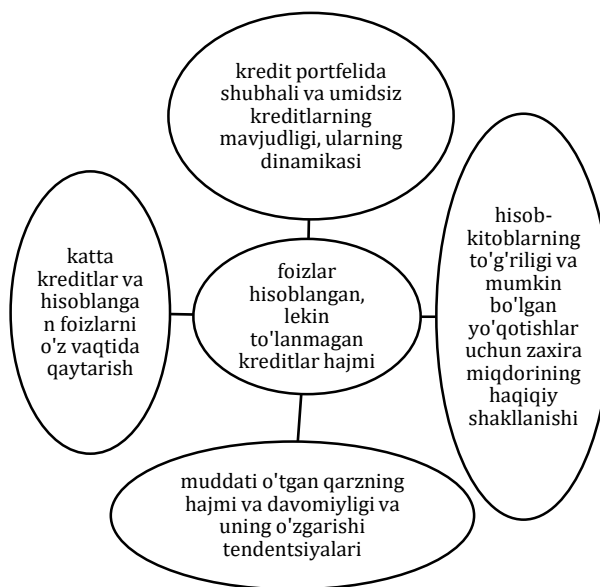
1. kichik va o'rta biznesni davlat tomonidan kafolatlangan qo'llab-quvvatlashning yo'qligi;
2. ushbu biznes segmentida biznes yuritishning shaffof emasligi;
3. kichik va o'rta korxonalar rahbarining huquqiy va iqtisodiy savodxonligi bilan bog'liq shaxsiy muammolar;
4. kichik biznes sub'ektlarining likvidli garov ta'minotining amalda yo'qligi;

Shuningdek alohida e'tibor qilishimiz kerak bo'lgan nazorat turlari mavjud ular quydagicha 1-rasmda berilgan.

1-rasm: Kreditlarni monitoring qilish tarkibiy qismlari¹

Kredit monitoringi barcha darajalarda, shu jumladan bank boshqaruvi, mintaqaviy boshqarmalar, bank filiallari, bo'lim mutaxassislari, monitoring sektorlari tomonidan amalga oshiriladi. Har bir darajadagi monitoring ob'ekti tegishli kredit portfel va to'g'ridan-to'g'ri nazorat ostida berilgan kreditlardir. Hududiy boshqaruv miqyosida ham monitoring xizmati monitoringni amalga oshiradi.

2-rasm. Kreditlarni monitoring qilish jarayoni²

XULOSA

Umuman olganda, hududiy boshqaruv va kredit qo'mitasining qarori bilan berilgan yoki bank boshqaruvining qarori bo'yicha ajratilgan alohida kreditlar bo'yicha kredit portfelini shakllantirish talab

¹ Лаврушин О.И., Афанасьева О.Н. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / – 7-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2021. – С 30

² Славянский А.В. (2009) «Управление проблемным кредитом» Москва Инфра.- С 97.

etilladi. Monitoring umuman mintaqaviy boshqaruv bo'yicha statistik va moliyaviy hisobotlar asosida va bankning idoraviy maxsus bo'limlari kesimida amalga oshiriladi. Ayrim hududlarning kredit portfelining tuzilishi va sifati yuzasidan chuqur nazoratni ta'minlash, uning yomonlashuvi bo'yicha salbiy tendensiyalarga o'z vaqtida javob berish uchun kredit riski yuqori hududlar monitoring xizmatlarining ajratilgan mutaxassislariga birlashtiriladi. O'zgarishlarni erta bashorat qilishni ta'minlash va salbiy tendensiyalarni aniqlash uchun kredit portfelining tuzilishi avvalgi davrlarga mos ravishda tahlil qilinadi. Vaqti-vaqti bilan kredit faoliyatidagi ishlarning holatini o'rganishni tahlil qilish uchun bank boshqaruvi va mintaqaviy boshqarmalarning monitoring xizmati joyida tekshiruvlarni amalga oshiradi. Kredit qo'mitasi har chorakda kredit xatarlarini baholash, kreditlar bo'yicha mumkin bo'lgan yo'qotishlarni qoplash uchun xazina miqdorini aniqlash maqsadida kredit portfelini ko'rib chiqadi va tegishli qaror qabul qiladi. Kredit portfelini monitoring qilish jarayonida alohida e'tibor qaratiladigan ko'rsatkichlar har bir bankning qabul qilingan kredit siyosati asosida amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR:

- [1] O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 30.04.2023 yil
- [2] "Banklar va bank faoliyati to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 05.11.2019 yildagi O'RQ-580-son
- [3] "Markaziy bank to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 11.11.2019 yildagi O'RQ-582-son
- [4] "Bank siri to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 30.08.2003 yildagi 530-II-son
- [5] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "O'zbekiston Respublikasi Bank tizimini yanada isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli Farmoni
- [6] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Yangi O'zbekistonning harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni //2022-2026 yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi.
- [7] Valyutani Tartibga solish to'g'risidagi O'RQ 573-son 15.11.2019 dagi qonuni
- [8] To'lovlar va to'lov tizimi to'g'risidagi O'RQ 578-son 07.11.2019 dagi qonuni
- [9] Garov to'g'risidagi qonunga o'zgartish kiritish to'g'risidagi O'RQ 614/1.